

Kún-Molnár Sándor:

ERDÉLYI JÓZSEFRŐL

Legtöbbször úgy gondolok rá, mint fullasztó hőségben viharfelhőket szimatoló pásztorlegényre, akitől sohasem tudhatni: dalol, vagy káromkodik. Szelíd tekintetében mindig van egy kis keserűség s mosolyában csipetnyi felháborodás. Mint ember: a mezők fölött ívelő magasság sugaras-viharos titkait sejteni; mint költő: a mezők virágos-tüskés világát tükrözi. Összekészült, bonyolult korunkban meglepően egyszerű, de önmagában és saját világában szemlélve roppant összetett.

Helyét és jelentőségét megindulása óta számontartja és figyeli az irodalomtörténet. Korszaknyitó költőnek tartják, akinek igazi jelentősége önmagában föl nem mérhető, mert neve és költészete önmagán túlra mutat. Ha magának a költőnek kellene meghatározni a saját irodalomtörténeti kalodáját, Erdélyi odagyömöszölné magát a néhai jó „iskola-költők” közé. Itt érzi magát leginkább idehaza, s kamaszos mogorván fészkelődik a kénytelen-kelletlen beilleszkedés zsákutcájában. Valószínűleg maga is érzi a korai „beskatulyázás” nyomasztó súlyát, mert ezzel elveszti hatóerejének frissességét, ami élő költő számára minden irodalmi elismerés ellenére is, cseppet sem vígasztaló. Hála Istennek: ez a „nyomasztó súly” inkább jellemzi az Erdélyi-irodalom nagyképűségeit, mint a költő írásait.

Erdélyi Józsefről a legegyszerűsebb s legelfogadhatóbb irodalomtörténeti megállapodás, hogy népi (nem népies!) költő. Legegyszerűsebb, mert mindenki, aki egyetlen hanggal is, de beleszólt az Ady-utáni líra meghatározásába, Erdélyit népi költőnek titulálta, s a legelfogadhatóbb, mert leginkább kifejezi Erdélyi emberi és költői arcát. Népi költő: a magyarság ősi magvát hordozó bihari szállások pásztorai-cselédei közül indul, s kultúrájának minden idegszálával ebben a világban tapogatózik. Érintésére megelevenedik gyermekkor, ez a nála szinte ősemlekezésszerű visszahajlás, melyből mint férfi és költő egyszerű következetességgel vetíti önmaga elé az emberi és művészi feladatokat. Esemlése egy nemzet felocsúdsát jelenthetné, ha nem állana elszigetelten közvetlenül a háború után! Ha nem is lett egyetlen nekibuzdulás a költő jámbor szándékából, hatása ma már mindenütt érezhető. Utána a népi költőknek egész raja tör be a magyar lírába, akik Erdélyi szelíd-bátor csapása nyomán merik vállalni a népi magyar líra folytatását. Visszahajlók és őstehetségek, becsületes népi költők és szemfényvesztő népieskedők mind köréje báránkodnak: ilyen értelemben „iskola-költő” Erdélyi József. Egészséges ösztönével megtalálta a magyar líra eredendő ösvényét, mely volt „minden út előtt”: a népköltészetet. Egyszerre menti meg a magyarságot az Ady-sallangosok gennyes dekadenciájától, s egyszerre jelent új lehetőségeket. Gyermekkori emlékein át följefti a magyarság elsikkasztott rétegét, a magyar falut. Ez a faluszemlélet azonban nem alkalmazkodik a múlt század hagyományaihoz, nem kirándulás a nép egyszerűbb világába, hanem az elemek és társadalmi palánkok világában sorvadó hús-vér ember meglátása. Erdélyi verseiben a falu örökös mozgás, harc: lehetőség és lehetetlenség, ahol az esetlegesen megmutatózó ősi érték is eltűnik, elvész az élet mindennapi küzdelmeiben. Itt, a faluban, a magyar életnek sajtó sebeiben, ebben a „tenger-mélységben” valóban óriásnak kell lenni ahhoz, hogy valaki deréktig

kiemelkedhessék. Erdélyi ilyen kis óriásnak érzi magát;

„Ilyen kedélyes szörnyetegnek kit magából küldött a nép, a mély, a titkos, ismeretlen, mesés, csodás tengerfenék. S hir, név, dicsőség, vagyon, minden, mit nyerhetek, édeskevés. — Meg sem moccan a mély a tenger, a tenger vágy és szenvedés...”

Erdélyi Józsefről megállapítja az irodalomtörténet azt, hogy népi, hogy korszaknyitó költő, mondhatjuk azt is, hogy az Ady után kibomló népi magyar líra megindítója, iskolaköltője, de ez nem jelentheti azt, hogy a megkezdett irány vele és követőivel bezárul. Erdélyi költészete nem lehet pusztán egy bizonyos ideig tartó jelenség a magyar líra fejlődésében, hanem kell, hogy ezután fokozatosan mélyülő öneszmélés, magunkratalálás legyen, a lírának, ennek az ősi megnyilatkozásnak a segítségével. Ásuk bele magunkat a népköltészet és az ebből kiépülő népi líra egyre mélyebb rétegeibe, ereszkedjünk a falu, a magyarság legmélyebb párkányaira, ahol a mitosz és az ősemlekezésszerű babonák világában egy igazabb, ősbibb önmagunkra bukkanunk. A mai magyar népi líra még csak a megindulás határozatlanságát mutatja, s ha a kezdeményezést levett kalappal üdvözlöttük, lobogtassuk meg kendőnket az ígéretek hordozóinak is.

És lássuk be: — a népiség, tehát a magyarság értékjelző fogalom is, nemzeti kultúránk lényegmeghatározója. Nem véletlen az, hogy abban vagyunk a legkülönbek, amiben leginkább, lényegileg magyarok

vagyunk: a népzeneben és annak páratlanul művészi feldolgozásaiban. A magyar kultúra minőségének bármilyen új európai rendszerben nem lehet más értékjelzője, mint az önmagához hű művészi megnyilatkozás!

Mit jelent számunkra Erdélyi József megértő közeledése?

A költő részéről jelenthet mérhetetlen sóvárgást a magyar ifjúság egységes megszervezésének látása után. S miért nem hinné, hogy Szegedről, az Alföld szívéből indul meg az ifjúság egységesítő mozgalma?

Közeledése számunkra elsősorban kötelességet jelent: — El kell fogadnunk Erdélyi Józsefet a maga emberi és költői teljességében. Vállalni kell a népi Magyarország és népi magyar kultúra eszményét, s az irodalompolitikus Erdélyi mögött sorfalat kell állanunk, az eszme gyakorlati megvalósítása érdekében. Nem vezérvadás ez, hisz ő maga mondja, hogy „testvéreim, ha egy a cél, olyan mindegy: ki a vezér...” Valóban: az egy céltudatban össze-melegedők számára olyan mindegy. Csak a cél legyen egészséges, a szavak teljes értékében mély-magyar, s az idő jelenlegi nagy rostálásában nélkülözhetetlenül, kisemmizhetetlenül európai. A közös cél mögött felsorakozók: illeszkedjünk össze távoli célok felé törő darvak módjára teret hasító ékké, hogy beteljesedjék rólunk a költő jóslata:

„A sok daru egy sort helyez, és egyesült szárnyal evez,

s repül az ég, halad, mint egydalú, egethasító, óriás daru...”

CSIPKEFA ÁRNYÉKA

A Szegedi Hídnak

Falu végén, árok szélén,
csipkefa virágzott,
alatta egy szőke kislány
rongybabával játszott.
Rongybabáját csicsigatta,
altatgatta szépen,
meghalatta s eltemette,
csipkefa tövében...

Szőke kislányt eltemették,
eladó-korában.
Jobb lett volna eltemetni
gyermeklány-korában,
rongybabáját mellétenni:
hadd legyen játéka,
s álmaira hadd boruljon
csipkefa árnyéka...

Erdélyi József

Szendery Attila:
Emlékezés

Széchenyire

Nem lelki, testi s országbeli javaink dicsérete emelheti fel hazánkat, hanem hátramaradásaink s hibáink nagylelkű elismerése s azoknak férfias orvoslása.

Százötven évvel ezelőtt született. Azóta hány megemlékezést írtak róla, hány gyönyörű beszédet mondtak el róla, hány százezer frázist puffogtattak el róla. Azt hiszem sem a beszédek, sem a frázisok nem tetszettek volna neki, ha hallgatta volna őket. Ő a gyakorlati, a reális magyar ember volt, olyan magyar, amilyenből sok ezerre lett volna szükség és amilyenből csak egy akadt. Talán ezért hívjuk a legnagyobb magyarnak, mert egyedüli volt. Talán ha az álomlátók és ideálok után törtető helyett Széchenyiek irányították volna az ország sorsát, nem lennénk ott, ahol most vagyunk.

Nehéz és súlyos gondolatok ezek a százötvenéves évfordulón. Az örökké siető ifjúság megáll egy pillanatra, és bizonyos keserűséggel számonkéri a múltat. Van-e joga számonkérni a múltat? Talán nincs. Törődik-e egyáltalán az ifjúság komolyabban ezekkel a kérdésekkel? Talán keveset, talán csak egy pillanatot, mert hajtja az élet, de ez kevés, ez a pillanat mindig fájdalmas.

Időzzünk egy kicsit tovább ennél az évfordulónál és kérdezzük meg, hogy a beszédeken és frázisokon kívül tettek-e valamit az elmúlt évtizedek Széchenyi szellemében. Ezt a kérdést ne bolygassuk. A múltat felásni nem az ifjúság dolga. Talán mindannyian tudjuk, de kevesünknek jut eszünkbe, hogy annak az embernek, akit legnagyobb magyarnak nevezünk, — összesen — alig pár szobra van szerte az országban. Furcsa ez nagyon. A legnagyobb magyarnak a legkevesebb szobra. Mintha az egész Széchenyi-kultusz sorsa benne lenne ebben a tényben. Beszéltek róla, dicsőítették, az írásmű minden fájával, versekben, regényekben, elbeszélésekben, szónoklatokban, de még ércből sem állítottak neki emléket elegend.

Mi, szegedi egyetemi ifjúság, ne menjünk el az évforduló mellett egy egyszerű újságcikkkel, egy egyszerű megemlékezéssel. Mi tenni is akarunk valamit. Nagyt és sokat nem tudunk tenni, de megteesszük azt, ami erőnktől telik.

Ezévi munkánkat, a munkaközösségek egész, nagylátókörű, „kímült emberföket teremtő”, munkáját az ő szellemében kezdjük és az ő szellemében akarjuk véghezvinni.

Hisszük, hogy ezzel többet tettünk, mint ha kilós könyveket írtunk volna, szobrokat emeltünk volna vagy hosszú beszédeket mondtunk volna. Hisszük ezt azért, mert Széchenyi is hidat épített, folyót szabályozott és hatvanezer forintot adományozott beszéd helyett. Hisszük, hogy a legnagyobb magyar emlékének ennél többet nem tudtunk volna áldozni.